

İŞ VE MESLEK ETİĞİ – I

MESLEKİ EĞİTİM DERSİ “ETİK VE MESLEK ETİĞİ” KONULU DERS NOTU

Dr. Öğr. Üyesi Nermin AKYEL

1. GİRİŞ

Günümüzde uluslararası ticaretin yaygınlaşması ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler pek çok alanda kendini hissettirirken, tüm meslek gruplarında ve mesleki faaliyetlerde oldukça ciddi bir değişim süreci yaşanmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda meslek mensuplarının bazı kavramları doğru ya da yanlış olarak ayırt etmesinde bir takım değerlerin ön plana çıkartılması, bazı yetenek ve yeterliklerin kazandırılması zorunluluğu kendini göstermiştir.

Etik değerler kavram olarak son dönemlerde sıkça karşılaştığımız bir terim olmasına karşın, günümüzde birdenbire ortaya çıkmamıştır. Özellikle yirminci yüzyılın son dönemlerinde başta ABD olmak üzere tüm dünyada yaşanan yolsuzluk ve suistimaller ile skandallarda dünyaca ünlü kuruluşlarının adlarının geçmesi ile mesleki etik kavramının her alanda ihmal edilemeyecek önemi, bir kez daha vurgulanmıştır.

2. ETİK

Etik sözcüğü, Yunanca “karakter” anlamına gelen “ethos” sözcüğünden türetilmiştir. Ethos’tan türetilen “ethics” kavramı da, ideal ve soyut olana işaret ederek, ahlak kurallarının ve değerlerin incelenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda etik, toplumda yaygın olan ahlak kurallarından daha özel ve felsefidir (Fromm, 1995). Etiğin ilgi alanı, insanın bütün davranış ve eylemlerinin temelini araştırılmasıdır.

Etik için çok farklı düşünürler çok farklı tanımlamalar yapmışlardır; bunlardan bir tanesi de Grosnick tarafından yapılmıştır. Grosnick’e göre etik, «bir bireyin diğer bireyler, kurumlar ve devlet ile ilgili ilişkilerinde toplumun gelenekleri, görenekleri ve deneyimlerinden kaynaklanan akılcı olan, toplumsal uyum, birliktelik ve dayanışmayı arttırıcı ve böylelikle; toplumun ekonomik, sosyal ve politik yapılarına istikrar sağlayıcı prensiplerin, standartların ve değerlerin bütünüdür» (Grosnick, 1994).

Etik, insanın toplumsal ölçekte gerçekleştirdiği ve başkalarını etkileyen sonuçları olan davranışları/eylemleri/yapıp etmeleri ve bunları biçimlendiren düşünme süreçleri ile ilgilidir. Etik kavramının temelinde sorumluluk duygusu yer almaktadır ve etik, topluma karşı sorumluluğun bir çeşit ifade tarzıdır.

- Bireysel ve toplumsal ilişkilerde topluca benimsenmiş ve olması gereken kurallar ve bu kurallara uymak suretiyle gerçekleşen davranışlar etik değerler olarak adlandırılabilir.
- Asırlardır aynı toplumda yaşayan insanların geliştirdiği kurallar, toplumsal düzeni sağlamak amacıyla, toplum tarafından benimsenmiş ve toplumun yaşadığı değişim süreçlerinde de bir takım ilaveler ve değişiklikler ile karşı karşıya kalınmıştır. Günümüzde etik değerler, toplumda yer alan sosyal, kültürel ve dini mekanizmalarının bir yansıması, bir göstergesi olarak karşımıza çıkar.

Etik davranışlar bağlamında, iyinin ne olduğu ve nelerin iyi olduğu konusu ele alınmakta ve insanın ideal davranışlarını formüle etmek amaçlanmaktadır. Etik değerlerin bir kısmı yasal yaptırımlar aracılığıyla toplum hayatında yer alırken büyük bir kısmı da örfi yaptırımlarla, toplum baskısı aracılığı ile uygulanarak varlığını hissettirmektedir. Kişilerin topluma karşı taşıdıkları sosyal sorumluluk duygusu, bireyin davranışlarında doğru-yanlış, iyi-kötü ayrımı yapmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu ayrımın yapılmasında insanlığın var olduğu günden itibaren değişime uğrayan davranışlar ise **etik davranış** olarak karşımıza çıkar.

Meslek mensubunun mesleki bilgi ve deneyiminin önemi yanında meslek ahlâkına sahip olması ve mesleğini icra ederken meslek ahlakı kurallarına uyması göz ardı edilmemelidir. Konunun önemini vurgulanmadan önce konu ile ilgili ahlak, kültür, hukuk, din gibi kavram ve tanımlar ile bu kavramların etik ile ilişkisinin de ele alınması gerekmektedir: Etik, bir taraftan bireysel diğer taraftan toplumsal yargılarla ilgili olduğu için adı geçen diğer kavramlarla da etkileşim içerisindedir. Bu bağlamda etiğin;

ahlak, hukuk, sosyal sorumluluk ve kültürle olan ilişkileri önemlidir. Bu kavramların etik ile olan ilişki düzeyleri ise farklılık gösterebilmektedir

Etik kısaca, ahlak bilimi ve töre bilimi olarak adlandırılmakta olup ahlakla ilgili bir kavramdır. Felsefenin bir dalı olan etik, ahlakın özü ile hangi temellere dayandığını araştırmaya yoğunlaşır. Etik kapsamında insan davranışlarında ortaya çıkan sorunlar ayrıntılı olarak incelenir. Esasen ahlak felsefesi olan etik insan davranışlarını bütünüyle ele alır, davranış ile eylemlerin temeline inerek incelemeler yapılmasını sağlar.

Etik kelimesinin iki farklı kullanım alanı bulunur. Günümüzdeki kullanımında ahlak ile etik ayrılmaktadır. **Ahlak kavramı bireylerin sosyal hayattaki ilişkilerini düzenleyen bir kurallar bütünü olarak görülür. Etik ise daha çok iş hayatındaki bireylerin davranışlarını inceleyerek düzenlemeyi hedefleyen bir kavram olarak kullanılır.** Etik doğru ile yanlış olmanın teorileştirilmiş hali iken ahlak, bu teorik verilerin günlük hayata yani pratiğe aktarılması suretiyle işlevsellik kazanan bir kavramdır. Etik prensipleri temsil ederken, ahlak ise bu prensiplerin davranışa dönüştürülmesini kapsamaktadır.

Ahlak kavramına değişik açılardan bakıldığında, çeşitli gruplarda geçerli olan değer yargılarının değişik nitelikler taşıdığı, hatta bazen aynı gruplar içinde de bu değer yargılarının değiştiği görülmektedir. Değişen zaman ve koşullara bağlı olarak, eskiden yasaklanmış davranışlar, zaman içinde teşvik edilen davranışlara dönüşebilmektedir. Aynı eylemin, farklı ahlak anlayışları açısından farklı yorumlandığı da bilinmektedir.

Ahlak, sözlükte, Arapça hulk, “huy” kökünden gelmiştir. İnsanın doğuştan getirdiği veya sonradan kazandığı, bir takım davranış şekilleri, huyları, tavırlar, manevi seviyesini belirten tutum ve davranışlar olarak tanımlanmıştır. Kültürel değerler ve ideallerle ilgili doğru ve yanlışları ve bunlara uygun olarak nasıl davranılması gerektiğini belirler.

Arapça’da “hulk” sözcüğü de manevi nitelikleri ifade eder. Ahlakın çıkış noktası bireylerin birbirleri ile ilişkilerini hakça esaslara göre düzenlemek, insanların ve kuruluşların eylemlerinin toplumsal hayata zarar vermesini önlemek gibi hayati bir nedene dayanmaktadır. Zira herhangi bir toplumsal kurum, ahlak ilkeleri olmadan yaşamını sürdüremez. Ahlaki ilkeler toplumun birleştiricileri olarak ortak yaşamı mümkün kılar, toplum düzenini sağlarlar.

Ahlak teriminin ikinci anlamı ise ahlak bilgisi, ahlak felsefesi ya da yakın zamanlarda daha yaygın olarak kullanılan “etik” sözcüğüdür. Bu noktada cevap verilmesi gereken temel sorular: doğru - yanlış, iyi - kötü, haklı - haksız, adil olan - adil olmayan nedir, nasıl ayırt edilir, şeklinde sıralanabilir.

Ahlak, kelimesi, sözlükte, insanın doğuştan getirdiği veya sonradan kazandığı, bir takım davranış şekilleri, huyları, tavırlar, manevi seviyesini belirten tutum ve davranışlar olarak tanımlanmıştır. Toplumsal kurumların etik anlayış ve bilinçle oluşması, o kurumda sağlıklı bir paylaşım ve iletişime olanak verir. Bunun tersi olduğu takdirde, toplum sağlıksız bir toplum olarak nitelendirilmektedir. Etik davranma ya da davranmama kişinin özerk kararlarına bağlıdır. Etik, insanın sosyalleşme süresince bilince yerleşmektedir. Ahlak, insanların nasıl davranması gerektiği hakkındaki düsturlardır. **Etik muhakeme ve akıl yürütme süreci, ahlak ise yaşanan bir olgudur. Ahlak yaşanan bir olgu, etik ise bu olguyu sorgulayan felsefe olarak özetlenebilir.**

Etik ile karıştırılan ahlak ile ilgili kavramlardan birkaçına kısaca değinilecek olursa;

Ahlak bozukluğu, toplumun iyi, güzel ve doğru saydığı ahlak kaidelerinin terk edilmesi,

Ahlak dışı, terimi; doğru güzel ve iyi bilinen ahlak prensiplerine aykırı söz ve davranışlar,

Ahlak duygusu, ahlak, töre kurallarına uygun olan ile olmayanı seçme duygusu,

Ahlak kuralı toplumun kabul ettiği ve birtakım kurallara bağladığı yol, usul ve nizam,

Ahlak ilmi, olarak ifade edilen bir başka kavramda ise ahlak kavramının tabiatını ve konusunu belirleyen ilim (etik) olarak tanımlanmaktadır.

Etik kavramı genel olarak ahlaki açıdan doğru - yanlış ya da iyi - kötü ile ilgilidir. TDK’nun Türkçe Sözlüğüne göre: (1998) ahlak “bir toplum içinde kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda buldukları davranış biçim ve kuralları” ile “iyi nitelikler, güzel huylar” olarak tanımlanmaktadır. Etik terimi hem

daha soyut kavramlara dayalıdır hem de bu soyut kavramlardan ne anlaşılması gerektiğini tanımlamaya çalışır.

- *Etik, insan arasındaki ilişkilerin temelinde yer alan değerleri, ahlaki bakımdan iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olanın niteliğini ve temellerini araştıran felsefe alanıdır*
- *Yunanca ethos (töre, görenek, alışkanlık) sözcüğünden türetilmiştir. Belirli ahlak değerlerinden, ya da ilkelerinden oluşan sistemler, ya da kavramlar için bu ad kullanılır.*

Çok yakından ilişkili olan etik ve ahlak kavramları arasındaki temel ayırım, *etik teriminin genel olarak ahlaki konu olan disiplini belirtmesidir. Etik bu anlamda ahlak felsefesiyle eşanlamlı sayılır. Ahlak, daha çok “var olan” sosyolojik bir olguyu incelerken; etik, ilişkilerde ahlaki değerlere uygun ölçütlerin ve onlara rehberlik edecek davranış kurallarının “neler olması” gerektiğini inceleyerek “istenilir iyilere” odaklanır. Bu bakımdan ahlak, toplum ve zaman boyutunda uyulması gereken davranış kuralları itibarıyla farklılık gösterebilirken; etik, genel geçer evrensel kuralları içermektedir. Yani etik, “coğrafyaya, sınırlara ve topluluklara göre şekillenmez” . Ayrıca, günümüzde birçok etik ilke, ülkelerin mevzuatına ve işletmelerin etik davranış kodlarına geçirilerek yazılı hale dönüştürülmüş, yaptırımlara bağlanmıştır. Buna karşılık bazı etik ve ahlak kuralları yazılı olmayıp, ihlal edilmesi halinde toplumun “ayıplaması”, “kınaması”, hatta “dışlaması” gibi sosyal müeyyideler içermektedir. Ahlak kurallarının yazılı olmaması, yazılı olanlardan daha az etkili olduğu anlamına gelmemektedir.*

Ya da etik kurallar ortak yaşamı mümkün kılmaktadır. Bu değerler ve kurallar nelerdir? Neler olmalıdır? Bu konudaki yaklaşımlar ve kuramlar incelendiğinde bütün bireyler ve toplumlar açısından aranılan ve hedeflenen değerlerin, temel etik değerleri ve ilkeleriyle örtüştüğü görülmektedir. Bu gerçekten hareketle bir toplumdaki diğerine çok büyük değişiklik göstermeyen temel ve üst etik değerlerin ve ilkelerin aşağıdaki başlıklarda toplanması mümkündür:

- **Adalet** (hakça davranma)
- **Doğruluk** - dürüstlük (içi - dışı bir olma, “hilesiz olma”)
- **Tarafsızlık** (nesnel davranma, liyakati esas alma)
- **Sorumluluk** (bencillik ve kişisel çıkarlardan uzak olma, sorumlu davranma)

Bu temel etik değerlerin - ilkelerin içinde görülecek olumlu-olumsuz davranış türleri vardır. **Olumlu olan davranışlar için** adil olmak; doğruyu söylemek; açık olmak, tutarlı olmak, kişisel bütünlük göstermek gibi örnekler verilebilirken, **Olumsuz davranış örnekleri ise** yalan söylemek; hile yapmak, sorumsuz davranmak, ayrımcılık yapmak, rüşvet almak gibi sıralanabilir.

Sorumluluk topluma karşı yüklenilen ve gerektiğinde hesap vermeyi içeren bir duygudur ve bir takım yükümlülükleri de beraberinde getirir. İşletmelerin ahlaki yükümlülükleri ve sorumlulukları etik standartlara uyması ile şekillenmektedir.

Yukarıdaki örnekler çoğaltılabilir. Ancak vurgulamak istenilen husus tüm bunların özünde dört temel etik değer ve ilke içinde toplandığıdır. Bu noktada vurgulanmak istenen diğer bir husus ise temel etik değer ve ilkelerin toplumdan topluma ve zaman içerisinde değişebildiğidir. Toplumsal, ekonomik, fiziki ve teknolojik koşullar, toplumdaki egemen ilkeleri ve uygulama kurallarını belirlemektedir. Ancak, zamanla bu koşullardaki değişikliklere paralel olarak ilkeler ve uygulamalar da gelişme ve değişim göstermektedir.

3. ETİK VE SOSYAL SORUMLULUK

Sosyal sorumluluk, kişilerin ya da işletmelerin topluma karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu sorumluluklarını, kendisinin ya da işletmenin amaçlarının önünde tutması gerekliliğini ortaya koymak olarak tanımlanabilir.

Sosyal sorumluluk, işletmelerin ekonomik amaçların ve yasal zorunlulukların ötesinde uzun vadede daha sağlıklı bir toplum için sorumluluklar üstlenmesidir. Diğer bir deyişle, işletmenin iktisadi amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken, aynı zamanda toplumsal yaşama katkıda bulunmak üzere sosyal amaçlara da hizmet etmesi öngörülmektedir. Dolayısıyla, işletmenin topluma artı değer sunması ve bununla ilgili “hesap verebilir” olması beklenmektedir. Bu bağlamda, işletmeler için finansal performans kadar sosyal performans da bir ölçüt haline gelmiştir. Günümüzde “Sosyal Denetim” kavramı ve uygulaması yaygınlık kazanmıştır. İşletmeler artık sadece bilanço ve kar gibi mali göstergeler ile değil, toplumsal duyarlılık, sosyal performans, sorumluluk üstlenme gibi kriterler üzerinden değerlendirilir hale gelmiştir. İş etiğine bağlılık ve sosyal sorumluluk bilincinde olmak toplum gözünde meşruiyet, saygı ve güven

kazanmak için şart olmuştur. İş etiği ve sosyal sorumluluk artık iç içe girmiş olup, birbirlerinden ayırt edilmeleri neredeyse imkansız hale gelmiştir. Bu bakımdan günümüzde iş etiğini içermeyen bir sosyal sorumluluktan, sorumluluk içermeyen bir etik anlayışından söz etmek olanaksızdır. Diğer bir ifadeyle sosyal sorumluluk, etik değerlere bağlı kalarak işletmelerin, çevrelerine ve topluma zarar verecek tüm davranışlardan kaçınmaları anlamına gelir.

İşletmelerin sosyal sorumluluklarının yanında ahlaki yükümlülükleri de bulunmaktadır. Bu hak ve yükümlülüklerden kısaca bahsedecek olursak;

- A) **Sosyal sorumluluk:** Meslek mensupları mesleği ifa ederken toplum ve devlete karşı sorumluluk taşırlar.
- B) **İşletme sahip ve yöneticilerine karşı sorumluluk:** Meslek mensupları, işletme sahip ve yöneticilerine, isabetli karar alabilmeleri için doğru ve güvenilir bilgiler sağlarlar.
- C) **Meslektaşlara karşı sorumluluk:** Meslek mensupları, ilgili yönetmelikler çerçevesinde ve mesleki eğitimde birbirlerine her türlü bilgiyi vermek ve aktarmak sorumluluğunu taşırlar. Mesleğin gelişmesi ve sağlam temellere oturtulması için aralarında gerekli dayanışmayı kurarlar. Meslek mensupları hakkında ilgili kuruluşlara asılsız ihbar veya şikayette bulunulmaması gerekmektedir.
- D) **İlgili Odaya/Birliğe karşı sorumluluk:** Meslek mensupları yıllık maktu ve nisbi aidatlarını süresi içerisinde odaya ödemeleri gerekmektedir. Meslek mensupları süresi içerisinde adres değişikliklerini odaya bildirmeleri gerekmektedir.
- E) **Yasa ve yönetmeliklere karşı sorumluluk:** Meslek mensupları ilgili meslek yasasına, ilgili yönetmeliklerine ve meslek kararlarına uymaları gerekmektedir.

Kültür, sosyal ve toplumsal yaşamımızın çok önemli bir yönüdür. O olmaksızın ilişki kurabilmek ve toplumsallaşabilmek mümkün değildir. Kültür maddi ve manevi öğeleriyle birlikte, bizi bir toplum olarak bir arada tutan şeylerdir. Bunlar topluma değerli bir toplum kimliği sağlarlarken kişileri bir arada tutan ve birleştiren sosyal ağları oluştururlar. Sosyolojik açıdan oldukça önemli bir kavram olan kültür olmaksızın sosyal düzenin kurulması ve sürdürülmesi de mümkün değildir. Sosyal düzen kavramı, kişilerin bir toplum olarak işbirliği içinde bulunmasını sağlayan kurallar ve normlar üzerinde anlaşma sağlayabilmeleriyle ilgili bir kavramdır. Bu kuralları ve normlar üzerinde ortak bir kültür olmaksızın anlaşabilmek oldukça zordur. Kültür; tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan her türlü değerlerle bunları kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü.

Kültürün, insan yaşamının biçimlenmesi ve ahlaki alt yapısının oluşması açısından etkisi ve değeri dikkate alındığında, bireyin çalışma disiplinine etkisi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

- Kültürün etik üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü kültür bir grup insan arasında paylaşılan, toplumun birlikte oluşturduğu değerlerdir. Etik; içinde bulunulan toplumun kültürel özelliklerine göre değişim gösterebilir. Toplumların insanların etik yaklaşımları, dolayısıyla ahlaki yaklaşımları kültürle doğrudan ilgilidir.
- Bireylerin vermiş oldukları kararlarda etkili olan ahlaki altyapılarıdır.
- Buna bağlı olarak da kararlarının çoğunda sahip oldukları kültürün etkilerini görmek mümkündür

Farklı kültüre sahip olmaları, etiğin temelini oluşturan iyi ya da kötü kavramlarının farklı algılanmasına neden olabilir. Yalan söylemek, hırsızlık, iş hayatında adil olmayan uygulamalar, rüşvet vb. Konular tüm toplumlarda, evrensel olarak kabul edilmeyen etik dışı davranışlardır. Ancak evrensel olarak kabul edilen etik dışı bu davranışlardan rüşvet bazı toplumlarda meşru olarak görülebilir. Bu gibi örnekler ve nedenlerle etiğin içinde bulunduğu toplumun kültürel yapısına göre şekil aldığı söylenebilir

Hukuk, bir toplumda genel düzeni sağlamak amacı ile devlet tarafından konulan kurallardır. Fakat, sadece kuralları koymakla toplumsal düzen sağlanamaz. İşte konulan bu kurallara uyulması için devlet, uymayanlara müeyyide uygulamaktadır. Bir bakıma, kurallara uymak zorunludur. **Hukuk kuralları**, bir devletin ideale ulaşması için konulması gereken kurallardır. **Hukuk**, toplumda herkesin eşit ve mutlu olacağı bir düzen kurmak için konulması gereken kurallardır. **Hukuk**, bireyi belirli bir zümre, topluluk, din, ırk ve en önemlisi devlete karşı koruyan kurallardan oluşur. Hukuk, toplumsal düzeni sağlamak ve toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacı ile devlet tarafından konmuş ve bunlara uyulmadığı zaman yaptırımlar ile sonuçlandırılmış kurallara verilen addır. Etik ve hukuk birbirine yakın iki kavramdır. Etik insan davranışlarının iyi ya da kötü, yanlış ya da doğru olarak değerlendirilmesi iken, hukuk etik gibi

toplumsal düzenin sağlanması için gerekli kuralların neler olduğunun belirlenmesidir. Her iki kavram da toplumsal refah ve düzenin sağlanması amacını taşır. Tek fark olarak hukuk, yaptırım gücüne sahip olması açısından etikten farklılık gösterir. Hukuk da etik gibi toplumsal yaşamı mümkün kılan kurallar dizisidir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, hukuk kuralları ile etik arasında büyük ölçüde örtüşme vardır, çünkü etik ilkelerin çoğu zaman içinde hukuk normları haline gelmiştir. Bu kurallar devlet tarafından yasalarda yazılı olarak somutlaştırılır ve maddi yaptırıma bağlanır. Yani, yasaya aykırı davranmak “suç” olur ve suç işleyen devlet tarafından “cezalandırılır”. Hukukun yaptırım gücüne sahip olması, toplumda yanlışları ve kötülere cezalandırmak anlamına gelir. **Bu bakımdan hukuk kuralları ile etik değerler korunabilir.** Toplumun düzgün işleyebilmesi için toplum tarafından uyulması zorunlu sayılan kurallar benimsenmiştir ve bu kurallar belli başlı hukuk kurallarının kaynağını oluştururlar. Hukuk düzeninde bu yaptırımlar güçlendikçe, hukuk kuralları oluşur ve yasaya dönüşürler. Ancak etik kuralların ve **etik davranışa ait tüm değer yargılarının yasaya dönüşmesi imkansızdır.** Yasal düzenlemeler genellikle olumsuz durumları belirtir, yani suçu tanımlar ve cezasını öngörür. Etik kodlar ise olumsuz yanında olumlu durumlara ve davranışlara da yer verir. Gerek hukuk gerekse etik “adalet” kaynaklı ve odaklı olmakla birlikte, etiğin kapsamının daha geniş olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, etik yasaların bittiği noktalarda da devreye girer.

Etik ve hukuk ilişkisi, “etik -etikdışı” ve “yasal - yasal olmayan” boyutları ile özetlenebilir.

Etik + yasal örnek: Sivil Toplum Kuruluşlarından STK olan “Greenpeace”in çevre koruma ilintili bazı protesto eylemleri; vergi ödemek, iş güvenliğini sağlamak,

Yasa dışı + etik dışı davranışa örnek: olarak ise, rüşvet vermek, sigortasız işçi çalıştırmak, şirket imkanlarını özel amaçları için kullanmak verilebilir.

Etik kurallar ve hukuk kurallarının uyumlu olduğu durumlar sorunsuzdur, zira etik kurallar ile yasa hükümleri uyumludur ve birbirlerini desteklemektedir. Aksi durumlarda ise etik kurallar ile yasal düzenlemeler çelişmekte, birinin kabullendiği durumu diğeri reddetmektedir. Sonuç olarak, etik kurallar ile yasa hükümleri arasındaki uyumsuzluk ne kadar az ise, etik ve hukuk arasındaki çelişki o kadar asgaride kalacak, bu durum toplumsal yaşam ve iş yaşamını daha düzenli olacaktır. Etik, hukukun koyduğu yasaların üzerinde uyulması zorunlu kabul edilen, daha üst değer yargılarına dayandırılmaktadır.

Mesleki davranışı belirleyen kurallar dizisi, yasalardan daha geniş kapsamlı bir kavram olarak kabul edilmelidir.

Genel anlamda din; Tanrı’ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve eylemde bulunmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum; üstün bir güç ve ilke inancı, bu inancın sonucu olan ve bir yaşam kuralı oluşturabilecek zihni ve ahlaki bir tutum; akıl sahiplerini kendi arzularıyla bizzat iyiliğe yönelten ilâhî bir nizamdır. Başka bir ifadeyle din; insanların dünya ve ahiret mutluluğunu amaçlayan, iyi ve kötüyü birbirinden ayırt ederek, iyiye ulaşmanın yollarını gösterip, insanı yaşam yönünden olgunluğa erdirmeye, her bakımdan onu mutlu kılmayı hedefleyen kurallar toplamıdır. Din, insan ve doğaüstü güçler arasındaki ilişkileri temel alır; inanç temelli bir değerler ve davranış sistemi buyurur. Etik ise ussallığı temel alarak dünyevi ilişkileri düzenler.

Dinlerin iktisadi davranışları ve işletmecilik uygulamalarını büyük çapta etkilediği bir gerçektir. Semavi dinler açısından bakıldığında, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Dinleri kendilerine özgü bir iş etiği geliştirmişlerdir. Hatta Hristiyanlık içindeki Katolik ve Protestan Mezhepleri iş etiğine farklı yaklaşımlar getirmiştir. Katoliklik, geleneksel feodal üretim ilişkilerini özünde onaylayan ve destekleyen bir yaklaşımı benimsemişken; Protestanlığın Kalvinist yorumu çalışmayı, ticareti, tasarrufu ve yatırımı destekleyen bir etik yaklaşımı vurgulamıştır. Bu tutuma literatürde “Protestan Çalışma Etiği” adı verilmiştir. Öte yandan, **Konfüçyüsçülük ve Budizm de Uzakdoğu toplumlarının iş etiğinde belirleyici rolü olmuştur.** Örneğin, Japonya ve Çin’de yaygın bir uygulama olarak karşımıza çıkan yaşam boyu istihdam olgusunda bu dini inançların etkilerini görmek mümkündür.

Amaç birliği içinde olan din ve ahlakın hem teorik hem de pratik yönleri bulunmaktadır. Ancak her ikisinin de uygulamaya yönelik kısımları, daha ön plandadır. Bu bakımdan da iki alan bir birleriyle yakın benzerlik göstermektedirler. Özellikle İslam Peygamberi Hz. Muhammed (SAV) dinin, inançlar bütünü ve inançtan kaynaklanan davranışlar bütünü olduğu düşüncesiyle “ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.” buyurmuşlardır. İslam peygamberi bir diğer hadiste ise “din edeptir.” İfadesiyle, din ile ahlakı, adeta bütünleştirmiştir. Dinin bütün kurallarının ahlaki bir yönü de vardır ve her dindar ahlaklı

olmak durumundadır. Nitekim ilahi dinlerde Allah, insanlara değer yargılarını oluşturmaları için peygamberler ve ilahi kitaplarla kılavuzluk etmiştir. Bu konuda Hz. Peygamber (SAV) şöyle buyurmuştur. “Mü’minlerin iman bakımından en mükemmel olanı, ahlakı en mükemmel olanıdır”. Dolayısıyla İslam, en mükemmel dindarlığı, imanı, iyi ahlaklı olmanın temel şartı saymıştır. Ayrıca ibadetlerin yerine getirilmesindeki amaçlarından biri de insanları kötü alışkanlıklardan, çirkin ahlaaktan kurtarmaktır.

Dine dayalı ahlak anlayışı insanlık tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Ancak, etiğin yegane kaynağı dinler değildir. Etik, farklı din ve kültürden toplumların bir arada yaşamalarına imkan verecek ortak değerler ve ilkeleri içermektedir.

4. ETİK İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Etik kavramını, değer, etik kod, ilke, kural, standart gibi kavramlardan ayırmak pek mümkün değildir. Çünkü bu kavramların varlığı, etiğin güçlenmesine ve gelişimine katkıda bulunur. Birer cümle ile bu kavramları ifade edecek olursak

Değer: Karşılaşılan obje ya da kavramlar arasından bazılarına, önem ya da belli bir anlam yüklemektir.

Etik kod: Belli bir grup ya da ülke içindeki insanların nasıl davranmaları gerektiğini gösteren yazılı kurallardır.

İlke: Eylemleri yönlendiren temel düşüncelerdir.

Kural: İlkelere uygun eylem yollarıdır.

Standart: Beklenen davranışların sergilenmesi, istenmeyen davranışlardan kaçınılması amacıyla rehberlik yapan sistemlerdir.

Etik değerler iş yaşamıyla ilgili iyi-kötü, doğru - yanlış, ve haklı-haksız gibi kavram ve uygulamaların incelenmesini gündeme getiren değerlerdir. Söz konusu değerler sosyal çevre, kişisel ahlak ve işletme özelliklerinin oluşturduğu bir bütündür. Her üç unsur da birbiriyle etkileşim içerisindedir ve bunların biraraya gelmesi ile kişilerde, yaptıkları mesleklerle ilgili etik değerlerin gelişmesini sağlarlar.

Toplum yaşamında etiğin karşılığı, insanların birbirleriyle ilişkilerinde neleri yapmaları ve nelerden kaçınmaları gerektiğiyle ilgili bir kurallar kümesi; kısaca genel ahlaktır ve bu durum sorumluluk ile ilişkilendirilebilir. Tüm meslek gruplarında olduğu gibi mesleğini yerine getirenlerde de bir takım değer yargılarında çelişkiye düşme, kurallarda ve kararlarda anlaşamama ve mesleki problemler gibi sorunlar yaşanabilir. Etik davranışlar sorumluluk duygusunun bir uzantısıdır.

Sorumluluk sınıflandırıldığında; isteğe bağlı sorumluluk, etik sorumluluk, yasal sorumluluk ve ekonomik sorumluluk gibi ayrıma tabi tutulmaktadır.

Etik sorumluluk iki başlık altında ele alınabilir.

- İçsel sorumluluk
- Dışsal sorumluluk

İçsel sorumluluk bir mesleğin yapılabilmesi için pratik ve teorik uygulama becerisine sahip olunması gerekliliğini ifade eder; ki bu sorumluluk türü aynı zamanda mesleki etik değerlerin de temelidir.

Dışsal sorumluluk ise mesleki faaliyetin ifası sırasında ilişki kurulan kişilerden kaynaklanan bir takım sorumlulukları ifade eder.

Örneğin denetim yapan denetçi, işletme yöneticilerinin çalışmalarından etkilenmektedir. İşletme faaliyetleri yürütülürken olumlu ya da olumsuz davranışlar, meslek kuralları ile uyuşmayan bir takım uygulamalar olabilir. Yalancılık, dolandırıcılık, düzenbazlık, hırsızlık gibi usulsüzlükler bazen olması gereken davranışların yapılmasından daha çok kazanç sağlayacağı beklentisi ile işletme yöneticileri tarafından tercih sebebi olabilmektedir. İşte bu ve benzeri davranışlar denetçinin içsel sorunu olmasa bile dışsal etkenlerden kaynaklanan sorumluluk duygusunu da beraberinde getirecektir.

Dışsal sorumluluklar, yukarıda söz ettiğimiz gibi işletme yönetiminden ya da diğer çalışanlardan ve işletmedeki güven ortamından kaynaklanabileceği gibi, meslek mensubunun rakiplerinden ve yaşanan rekabet ortamından da kaynaklanabilmektedir.

5. ETİK TÜRLERİ

Etiğin temelini bireysel etik, toplumsal etik ve iş etiği oluştururken, toplum, müşteriler, rakipler, hissedarlar, yasal ve siyasal çevreyi oluşturan kurumlar da etiği etkileyen dış çevre etkenleri olarak ortaya çıkmaktadırlar.

1. BİREYSEL ETİK: Ahlak hükümlerinin temel değerlerini, davranış prensiplerini, insan düşünce ve eylemlerinin niteliğini kapsar. Bireysel etik, insan davranışlarına esas teşkil eden ve onları şekillendiren değerler hakkında bireyin sahip olduğu bilinci ifade eder

«Bireysel etik kişinin içinden gelen sestir» Martin Buber

2. TOPLUMSAL ETİK: Toplumsal yaşamda kişi ve grupların tavır ve davranışlarının nasıl olması gerektiğini belirleyen ve yaptırımlarla desteklenen ortak toplumsal kurallardır.

3. İŞ ETİĞİ: Bir toplumdaki çalışmaya ilişkin değerler ve tutumlar iş etiği olarak ifade edilir. İş etiği sadece teorik ahlak felsefesiyle değil günlük ahlaki değerlerle de yakından ilgilidir ve iş dünyasındaki doğru ve yanlış davranışlar olarak tanımlanır. İş etiği toplumun kültür ve değerlerinden etkilenir. Dolayısıyla farklı toplumlarda farklı etik ilkeler gözlemlenebilir. Ayrıca aynı toplumun farklı tabakalarında da etik ilkeler açısından farklılıklar gözlemlenebilmektedir.

İş etiği sayesinde çalışma ortamı daha adil ve huzurlu bir yer haline gelir. Kişiler kendisini güvende hissederek işlerini yürütür. Huzurun hakim olduğu iş ortamında üretkenlik ve verimlilik artar. Ekip çalışması daha kuvvetli olur. Çalışan kişiler ekip arkadaşlarına ve bağlı buldukları kuruma karşı aidiyet duygusu hissederek çalışırlar. Bu sayede de motivasyonları artar, yüksek performans gösterirler.

İş etiğinin bulunmadığı bir ortamda ise çalışanlarda isteksizlik, mutsuzluk ve stres görülür. Bu koşullar altında çalışan mutsuz kişilerden verim ve başarı beklenemez. Bu sebeple iyi bir yöneticinin en temel görevi iş ortamında iş etiğinin mutlak suretle tesis edilmesi ve çalışanların bu fikri destekleyen yapıda olan kişilerden seçilmesi olmalıdır. İş etiğinde temel unsurlar çalışkanlık, kurum ve kamu faydasını gözetmek, dürüstlük, hakkaniyetli olmak, adil olmak ve şeffaf olmaktır.

İş etiğinin yüksek olduğu toplumlarda genellikle gelişmişlik düzeyi de yüksektir. İş etiği kavramı, toplum tarafından doğru kabul edilmiş ilkelerle ilgilidir. Toplumun yapılan işten ve o işi ifa eden kişilerden olan beklentileri o işin etik kurallarını da beraberinde getirmektedir. Bu kurallar genel geçerliliği olan ve toplumsal yaşam açısından gerekli olan değerlerdir. Ancak bazı meslekler vardır ki bunların uygulayıcıları da muhatapları da insan olduğu için bunların ifası sırasında genel anlamdaki etik kuralları yeterli gelmeyip bir takım özel etik değerlerini de beraberinde getirmektedir. Genel etik değerleri yanında, her mesleğin kendine has özel etik değerleri söz konusudur ve meslek mensuplarında bir takım özel etik ilkeler aranmaktadır. Disiplin, verimlilik, kalite ve etkinlik önemsenir ve bireylerin çalışkan, tutumlu, dakik, disiplinli ve dürüst olmaları öngörülür. **İş etiğinin önemini ortaya çıkaran olgular:**

- Maddeciliğe olan yönelim ile birlikte statü ve zenginlik kazanma isteği ile insanların ihtiyaçlarından fazlasını istemesi.
- Küresel rekabetin zorlukları ile birlikte güçlü duruma gelebilmek için kolay ve ucuz yolların tercih edilmesi.
- Etik dışı davranışlar konusunda bireysel sorumluluğun ortadan kalkması
- İnsanların başkalarına karşı olan sorumluluklarından çok kendi mutlulukları ile ilgili olmaya yönlendiren bireyselleşimin artması,
- İşletmelerdeki etik liderlik eksikliği,
- Dünyada gelişen biyolojik ve askeri teknolojinin insanların zararına kullanılma riskinin artması,
- Farklı kültürlerden gelen insanların iş hayatında birlikte çalışmalarının getirdiği sorunlar,
- Çevre kirliliğindeki artışın toplumu yakından ilgilendirmesi, olarak sıralanabilir.

Örgütler belirli amaçlara ulaşmak için kurulmuş, toplumsal sistemlerdir. Onlara gerçek niteliklerini kazandıran da ulaşmayı istedikleri amaçlardır. Doğal ve sosyal denge içerisindeki her oluşum yapısı gereği bir takım özelliklere sahiptir. Örgüt içerisinde gerçekleştirilmesi hedeflenen etik ilkelerin de bu oluşumun doğal sonucu olarak bir takım kendine has özellikleri bulunmaktadır.

İş etiği; örgütsel etik, işletme etiği, yönetsel etik ve mesleki etik olarak dört grupta sınıflandırılabilir

1. **Örgütsel Etik:** örgütsel etik ilkelerin kendine has özellikleri; öğrenilebilir ve kazanılabilir olması; paylaşılabilir olması, içselleştirilmesi, davranış kalıpları içermesi, referans niteliği taşıması, performans değerlemeye yardımcı olması ve otokontrol sağlaması şeklinde sıralanabilir.

Etik değerlere sahip bir organizasyon oluşturabilmek için üç temel şart bulunmaktadır

- **Biz bilincine dayalı yerleşik bir kurum kültürünün varlığı**
- **Sorumluluk bilincinin yerleşmesi**
- **Etik konularda sürekli, yoğun ve açık iletişim.**

2. **İşletme Etiği:** Kurumsal etik de denilebilen işletme etiği, iş yerinde doğru olanı yapmak üzere oluşturulan kurallar, ahlaki normlar, değerler, eğilimler ve ilkeler bütünü olarak ifade edilmektedir. **İşletme etiği; işletmelerdeki ahlaki ilke ve standartlardır.** Modernleşen ve küreselleşen iş dünyasında işletme etiği kavramı oldukça önemli bir noktaya gelmiştir.

Etik davranış, firmanın itibarını ve ürünün marka değerini yükselterek müşterilerin yatırımcıların ve toplumun güvenini ve desteğini sağlaması bakımından son derece önem taşımaktadır

3. **Yönetsel Etik:** Yönetsel eylemlerde uyulması gereken ilkeler veya davranış kuralları olarak tanımlanmaktadır. İşyerlerinin yönetiminde etik ilke ve kuralların uygulanması süreci olup **yönetimle ilgili rehberlik eden davranış standartlarıdır.** Bu yönü ile yönetsel etik örgütlerdeki bireylerin ahlaki kararları amaçlamasını sağlamaktadır. Dolayısıyla etik, doğru ve yanlış ayırt etme, karar süreçlerinde doğru olanı tercih etmeye yönlendirme görevini de üstlenmektedir. Yönetsel etik, yönetsel kararların verilmesinde **tutarlı, tarafsız ve gerçeklere dayalı olmayı**, bireylerin varlık ve bütünlüğüne **saygıyı**, herkes için en iyi olacak eylemlerin seçilmesini ve eylemlerde **adalet, eşitlik, tarafsızlık dürüstlük, sorumluluk, saygı, açıklık, sevgi, demokrasi, hoşgörü** gibi evrensel değerleri temel almayı sağlayan, yöneticilere eylemlerinde yol gösteren davranış ilkeleridir.

4. **Mesleki Etik:** İş ve meslek grupları açısından genel etik değerlerin yanı sıra bazı özel etik değerlere sahip olunması şartı da aranmaktadır. Çünkü bazı meslekler bağımsız karar verebilme, analitik inceleme yeteneği, dürüstlük, güvenilirlik gibi bazı özel etik değerlerin varlığı üzerine kurulmuştur.

Meslek grubunu oluşturan bireylerin kendi aralarında ve toplum ile olan ilişkilerini düzenleyen bir etik türü olan mesleki etik betimleyici etik, normatif etik ve meta etik olmak üzere üç alt başlık altında toplanabilir:

- **Betimleyici Etik:** Ahlak alanında bilimsel ya da materyalist yaklaşımı tanımlar veya bilimsel ya da tasviri yaklaşımın ahlak alanına uygulanmasını ifade eder
- **Normatif Etik:** Koyduğu kurallarla insan yaşamı üzerinde rehberlik eder, yol gösterir, insanlara belli bir yaşam biçimi, hayat tarzı sunarak sorumluluklarını bildirir.
- **Meta Etik:** Kural koymak yerine, etiğin ana yapısının anlaşılması üzerine yoğunlaşır.